

گزارش میراث

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال پنجم، شماره یکم و دوم، بهار - تابستان ۱۳۹۹ [انتشار: بهار ۱۴۰۱]

سرخس: زبان، ادبیات و خودآگاهی ملی / محمود ایبسلار ● پژوهش درجه اصالت برخی بیت‌ها در پیرایش شاهنامه / جلال خاقد مطلق ● مهرهای نسخه خطی المشیخه / عبداللین شیخ‌المکملی ● نوبت‌های از زندگی علامه علی‌اکبر دهخدا / مریم میونس ● منقولاتی از چهارمقاله نظامی عروضی در متن فارسی گمنامی در احکام نجوم، نوشته تاج‌الدین اکرم / علی صفی آقانه ● نگاهی به فرهنگ‌های حلبی (بررسی ویژگی‌های زبانی) / میلاد بیگلر ● تصحیح دیگری از نزهة العاشقین تألیف علی بن محمود بن الحاج / علی کاسلی ● صوفیان و معارضان آنان در جهان ایرانی‌وار / مه‌الدین خوانساری ● نقدی بر تصحیح زادالمسافر / مسعود راستی‌پور ● نگاهی به «اشعار پراکنده»ی کلیات زلالی خوانساری / برنوس میوسوی ● رفع چند سوء تفاهم درباره سبغی نیشابوری و تذکر چند نکته درباره چاپ عکسی رسائل العشاق و رسائل المشتاق / مایرون نیگری ● ریشه‌شناسی چه می‌کند؟ (۱۱) / سید احمدرضا قائم‌مقامی ● گزارش از یک انتقال دانشگاهی (مرج کتاب «نهادینه‌های اساطیری در شاهنامه فردوسی» در رساله «نقد اسطوره‌های و کاربرد آن در تحلیل شاهنامه فردوسی») / مهور واحدوست ● ایران در متون و منابع عثمانی (۲۲): چلبی‌زاده عاصم افندی / نصرالله صالحی ● از لایبزیگ تا بابل: مروری بر زندگی و آثار فرانتس هاینریش وایسباخ، پژوهشگر حوزه مطالعات میخی / سهیل دلشاد ● درباره قطعه منسوب به کافی ظفر همدانی / بهروز ایبانی ● یادداشت‌هایی درباره حرف «ض» در زبان فارسی / رضا حدیدی‌زادی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۹۰ - ۹۱

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح
متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی
دوره سوم، سال پنجم، شماره یکم و دوم
بهار - تابستان ۱۳۹۹ [انتشار: بهار ۱۴۰۱]

صاحب امتیاز:

مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب

مدیر مسئول و سردبیر: اکبر ایرانی

معاون سردبیر: مسعود راستی‌پور

مدیر داخلی: یونس تسلیمی پاک

طراح جلد: محمود خانی

چاپ دیجیتال: میراث

نشانی مجله:

تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و
ابوریحان، ساختمان فروردین (شماره ۱۱۸۲)، طبقه دوم.

شناسه پستی: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲

دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.ir
gozaresh@mirasmaktoob.ir

بها: ۶۰۰,۰۰۰ ریال

روی جلد: یکی از نگاره‌های شاهنامه قرچغای
خان، به نستعلیق ممتاز محمدتکین الحسینی، مورخ
۱۰۵۸ق (انگلستان، Windsor Castle, Royal Library
(No. RCIN1005014

تصویر خط بسمله

از نسخه کتابخانه John Rylands

فهرست

سرخرن

زبان، ادبیات و خودآگاهی ملی / محمود امیدسالار ۳-۶

جستار

پژوهش در جبهه اصالت برخی بیت‌ها در پیرایش شاهنامه / جلال خالقی مطلق ۷-۲۹
مهرهای نسخه خطی المشیخه / عمادالدین شیخ‌الحکمایی ۳۰-۳۲
نویافته‌هایی از زندگی علامه علی‌اکبر دهخدا / مریم میرشمسی ۳۳-۵۵
منقولاتی از چهارمقاله نظامی عروضی در متن فارسی گمنامی در احکام نجوم، نوشته تاج‌الدین اکرم /
علی صفری آقلعه ۵۶-۶۳
نگاهی به فرهنگ‌های حلیمی (بررسی ویژگی‌های زبانی) / میلاد بیگلر ۶۴-۷۶
تصحیحی دیگر از زهرا العاشقین تألیف علی بن محمود بن الحاج / علی کاملی ۷۷-۸۷

نقد و بررسی

صوفیان و معارضان آنان در جهان ایرانی وار / مجدالدین کیوانی ۸۸-۱۰۲
نقدی بر تصحیح زاد‌المسافر / مسعود راستی‌پور ۱۰۳-۱۲۹
نگاهی به «اشعار پراکنده»ی کلیات زلالی خوانساری / مرتضی موسوی ۱۳۰-۱۳۵
رفع چند سوء تفاهم درباره سیفی نیشابوری و تذکر چند نکته درباره چاپ عکسی رسائل العشاق و
وسائل المشتاق / همایون شیکری ۱۳۶-۱۴۰

پژوهش‌های وابسته

ریشه‌شناسی چه می‌کند؟ (۱۱) / سید احمدرضا قائم‌مقامی ۱۴۱-۱۴۴
گزارشی از یک انتقال دانشگاهی (مزج کتاب «نهادینه‌های اساطیری در شاهنامه فردوسی» در رساله «نقد اسطوره‌ای و
کاربرد آن در تحلیل شاهنامه فردوسی») / مهوش واحد دوست ۱۴۵-۱۵۶

ایران در متون و منابع عثمانی (۳)

چلبلی‌زاده عاصم افندی / نصرالله صالحی ۱۵۷-۱۵۹

آشنایی با نشرشاهان و متن‌شوهان (۵)

از لایبزیگ تا بابل؛ مروری بر زندگی و آثار فرانتس هاینریش وایسباخ پژوهشگر حوزه مطالعات میخی /
سهیل دلشاد ۱۶۰-۱۶۶

درباره نوشته‌های پیشین

درباره قطعه منسوب به کافی ظفر همدانی / بهروز ایمانی ۱۶۷
یادداشت‌هایی درباره حرف «ض» در زبان فارسی / رضا حیدری‌زادی ۱۶۸-۱۶۹

صفحه ۳۸۱، دو اثر مهر گرد مشابه دیده می‌شود. قطر دایره این مهرها ۲/۸ سم است و یادداشتی همراه آنها دیده نمی‌شود. این مهرها در واقع به عنوان مهر مالکیت بر نسخه زده شده است. بخشی از هر دو مهر کمرنگ و ناقص است، اما با تلفیق هر دو اثر مهر، می‌توان متن کاملی بدین سجع به دست آورد:

«داعی الخلق عابد الخلاق
سالک بن محمد اسحاق»

با شناختی که از صاحب نسخه و نام دیگر منسوبین خاندان حموی داریم، روشن است که این مهر متعلق به سالک الدین محمد بن نجم الدین محمد بن نظام الدین اسحاق حموی یزدی یا سالک الدین اول و پدیدآور این مجموعه ارزشمند است و طبیعتاً این کتاب در ابتدا متعلق به خود او بوده است. اثر مهر او در دو جای نسخه دیده می‌شود. صفحه آخر

۲. نگارنده موضوع مهر میانی نسخه‌های خطی و استفاده از آن برای بازیابی میزان افتادگی را پیش‌تر درباره نسخه سفینه تبریز مطرح کرده است. رک. شیخ الحکمایی، «مهرهای سفینه تبریز»، نامه بهارستان، سال ششم، ش ۱۱ و ۱۲، ص ۱۷۳-۱۷۸.

مهرهای نسخه خطی المشیخه

عمادالدین شیخ الحکمایی

پژوهشگر مؤسسه باستان‌شناسی دانشگاه تهران
Emad_hokamii@yahoo.com

نسخه خطی شماره ۲۱۴۳ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موسوم به المشیخه است. این کتاب حاوی مجموعه‌ای از یادداشت‌های علمای حدیث و اجازات و برخی یادداشت‌های دیگر است که در میان سال‌های ۸۴۵ تا ۱۰۲۲ نوشته و گردآوری شده است. محل زدن مهرها در نسخه و متن آن‌ها مستقلاً مورد بررسی قرار نگرفته است و تنها در دو نسخه عکسی و حروفی این اثر ارزشمند، که به‌همت دوست دانشمند آقای محمد طباطبایی منصور و توسط مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب منتشر شده،^۱ اشارتی مختصر به برخی از آن‌ها شده است. در این یادداشت کوتاه برآنیم تا ضمن ارائه گزارشی جزئی و بازخوانی متن مهرها، فواید مترتب بر این بررسی را یادآوری کنیم.

علاوه بر مهر «کتابخانه مرکزی دانشگاه [تهران] ۱۳۲۸»، پنج اثر اصیل مهر در برگ‌های این نسخه دیده می‌شود که به ترتیب بدان‌ها اشاره می‌شود:

یکم

در پایین صفحه ۸۴ و بالای آخرین برگ المشیخه در

۱. المشیخه؛ کنز السالکین، نسخه‌برگردان دستنوشته شماره ۲۱۴۳ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، با مقدمه سید محمد طباطبایی بهبهانی (منصور) (تهران: میراث مکتوب و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ۱۳۹۵).
- المشیخه؛ کنز السالکین، با مقدمه و تصحیح سید محمد طباطبایی بهبهانی (منصور) (تهران: میراث مکتوب، ۱۳۹۹).

یک رساله شماره ندارد.	۳۷	۱۳
	۵۲	۱۵
	۵۴	۱۶
رباعیات شماره ندارد.		
	۳۴۶	۱۹
	۳۴۹	۲۰
	۳۵۰	۲۱
	۳۵۳	۲۳
	۲۳۳	۲۴
	۲۳۹	۲۵
	۲۴۱	۲۹
	۲۴۳	۳۰
	۲۴۶	۳۱
	۲۴۹	۳۲
دو یادداشت بی شماره.		
	۲۵۳	۳۳
دو سه یادداشت بی شماره.		
به اشتباه دو بار آمده است.	۲۶۳	۳۳
	۲۶۷	۳۴
	۲۷۳	۳۵
	۲۷۵	۳۶
۳۶ به اشتباه دو بار آمده است.	۲۷۸	۳۶
	۲۷۸	۳۷
	۲۷۹	۳۸
	۲۸۱	۳۹
	۲۸۷	۴۰
	۲۹۷	۴۱
چند رساله بی شماره.		
	۳۱۹	۴۳
	۳۲۵	۴۵

نسخه، مکانی عادی برای زدن مهر و اثبات ملکیت یک نسخه خطی است. اما صاحبان نسخه‌ها معمولاً علاوه بر صفحه نخست و پایان نسخه، در صفحه میانی و یا یکی از صفحات انتخابی خود، به عنوان رمز کتابخانه، اثر مهر خود را باقی می‌گذاشته‌اند،^۲ سنتی که هنوز در کتابخانه‌ها رعایت می‌شود. بی تردید صفحه ۸۴ همان صفحه انتخابی است. به ویژه آن‌که مهر دیگری نیز در این برگ دیده می‌شود. صفحه موجود البته در حال حاضر صفحه میانی نسخه نیست، اما به دلایل زیر می‌تواند در ترتیب صفحات کتاب تغییراتی رخ داده باشد و در واقع این صفحه، صفحه میانی نسخه المشیخه باشد.

با توجه به بریده شدن بخشی از شماره‌گذاری‌های پیشین برخی از برگ‌های این نسخه، می‌توان حکم کرد که اندازه اصلی کاغذ نسخه در یک مرحله صحافی برش خورده و کمی کوچک‌تر شده است. علاوه بر شماره صفحات کتاب که قدیمی نیست، نوعی شماره‌گذاری دیگر در کتاب دیده می‌شود که تا کنون بدان توجهی نشده است. این شماره‌گذاری نه شماره صفحه و برگ، که در واقع نوعی شماره‌گذاری مطالب و یادداشت‌های کتاب است و از عدد ۴ در ص ۱۰ شروع می‌شود و تا ۱۶ در ص ۵۴ (تا ۵۷)، ۲۴ در ص ۲۳۳ و سپس تا عدد ۴۵ در ص ۳۲۵ (و تکرار عدد ۳۳) ادامه می‌یابد. اما پس از آن مجدداً از عدد ۱۹ در ص ۳۴۶ شروع می‌شود و تا ۲۳ در ص ۳۵۳ ادامه می‌یابد. در این میان افتادگی‌هایی نیز دیده می‌شود. اما در عین حال، از ص ۵۸ تا ص ۲۳۲ خبری از این شماره‌ها نیست.

ش رساله	ش صفحه	ملاحظه
۴	۱۰	
۶	۱۷	
۷	۲۱	
۸	۲۲	
۹	۲۶	
۱۰	۲۹	
۱۱	۳۱	
۱۲	۳۵	

نوشته شده که کار تشخیص متن را دشوارتر می‌کند. مراجعه به اصل نسخه نیز کمکی به خواندن متن نکرد.

بر این اساس، دقت در محلّ ضرب مهر و به‌ویژه مهرهای میان نسخه می‌تواند به کشف میزان افتادگی و جابه‌جایی اوراق نسخه، به‌ویژه در مجموعه‌ها، کمک کند و ما را به وضعیّت اصیل نسخه و ترتیب نگارش مطالب در شکل اصلی نزدیک‌تر کند.

دوم

مهر دوم تنها در بالای همان صفحه ۸۴ زده شده‌است. اندازه این مهر بیضی‌شکل ۱/۵ در ۲ س‌م است. متن در سه سطر نوشته شده و به روال رایج در نوشتن متن مهر، عبارت از پایین به بالا خوانده می‌شود:
«الصّبر / مطیّة / الظّفر»

چهارم

در صفحه ۳۴۲ مهر گرد دیگری با تاریخ ۹۸۸ ق دیده می‌شود که متن کاملاً خوانایی دارد. در زمینه مهر تزیینات پیچکی نیز دیده می‌شود. متن مهر از پایین به بالا عبارت است از:

«العبد، عمادالدین علی القاری»

در مقدمه چاپ عکسی این مهر خوانده شده و به عمادالدین علی شریف قاری استرآبادی مازندرانی، معاصر شاه تهماسب (۹۳۰-۹۵۵ ق) نسبت داده شده‌است. اما این نکته قابل ذکر است که کتاب محمدباقر مقدم^۳ نام و لقب او و پدرش را یکی دانسته و نام جدّ او را نجم‌الدین محمود استرآبادی ذکر کرده و آثار متعددی در تجوید و قرائت از این پدر و پسر دانسته شده‌است. با توجه به تاریخ ۹۸۸ ق در انتهای نوشته، این شخص باید عمادالدین پدر باشد.

معنی این عبارت، «صبر وسیله ظفر» یا به تعبیر حافظ «بر اثر صبر نوبت ظفر آید» است. عبارت عربی مذکور از کلمات قصار منسوب به علی بن ابی‌طالب است. چنان‌که پیداست، رسماً حاوی نام نیست، اما این دست از سجع‌ها که اصل عبارت قرآن، حدیث، ذکر و یا عبارات مشهور است، همیشه اشاره‌ای به نام یا لقب صاحب مهر دارد. با توجه به کلمه ظفر، صاحب مهر می‌تواند ملقب به ظفرالدین باشد. این مهر زمانی به‌عنوان مهر مالکیت بر نسخه زده شده که نسخه در وضعیّت اصلی بوده و صفحه ۸۴ فعلی، صفحه میانی کتاب بوده‌است.

سوم

مهری گرد در پایین صفحه ۲۲۶ دیده می‌شود. این مهر بسیار کمرنگ است و شاید به‌عمد پاک شده باشد. در فهرست و نسخه عکسی به وجود این مهر اشاره نشده‌است. کلماتی از حاشیه کتاب نیز روی اثر مهر

۳. محمدباقر مقدم، اثرآفرینان استرآباد و جرجان (استان گلستان) (تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، مؤسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۲): ۱/۲، ۳۰.

Table of Contents

Editorial

Language, Literature, and National Self-Consciousness / Mahmoud OMIDSALAR 3-6

Articles

Investigating the Authority of a Number of Couplets in the Editing of the *Shāhnāme* / Djalal KHALEGI-MOTLAGH 7-29

Seals of the *Al-mašīḫah*'s Manuscript / Emadoddin SHEYKHOLHOKAMAEI 30-32

New Findings on the Life of 'Allāmeḥ 'Ali Akbar Dehkhodā / Maryam MIRSHAMSI 33-55

Excerpts from Nizāmī-yi 'Arūzī's *Chahār Maqāleh* ("Four Treatises") in an Unknown Text on Judicial Astrology,
Written by Tāj al-dīn-i Akram / Ali SAFARI AQ-QALEH 56-63

A Look at Ḥalīmī's Dictionaries (A Study on Linguistic Features) / Milad BIGDELOU 64-76

Another Edition of *Nuzhat al-'Āsighīn* Written by 'Alī ibn-i Mahmūd ibn al-Ḥāj / Ali KAMELI 77-87

Reviews and Critiques

Sufis and Their Opponents in the Persianate World / Majdoddin KEYVANI 88-102

A Review of the Edition of *Zād al-Musāfir* / Masoud RASTIPOUR 103-129

A Look at the "Fragmented Poems" in *Zulālī-yi Xānsārī's Collection of Poems* / Mortaza MOUSAVI 130-135

Clearing up Some Misunderstandings about Seyfī-yi Niyšābūrī and Making a Few Comments on the Facsimile
Edition of *Rasā'il al-'Uššāq wa Wasā'il al-Muštāq* / Homayoun SHEKARI 136-140

Essays on Research

What Does an Etymologist Do? (11) / Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI 141-144

A Report on an Academic Plagiarism (Incorporation of the *Mythological Infrastructures in Shāhnāme* of Ferdowsi into *Mythological Criticism, and Its Application in the Analysis of Ferdowsi's Shāhnāme* [Doctoral Dissertation, Ferdowsi University of Mashhad]) /
Mahvash VAHEDDOUST 145-156

Iran in Ottoman Texts and Sources (22)

Çalabizādah 'Āšem Efendī / Nasrollah SALEHI 157-159

Introducing Codicologists and Textual Scholars (5)

From Leipzig to Babylon; A Review of the Life and Works of Franz Heinrich Weissbach, a Scholar in Cuneiform
Studies / Soheil DELSHAD 160-166

On the Previous Articles

On a Piece of a Poem Ascribed to Kāfī-i Zafar-i Hamadānī / Behrouz IMANI 167

Notes on the Letter [Ž] in the Persian Language / Reza HEYRARIZADI 168-169